СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

СЪЮЗ НА УЧЕНИТЕ В БЪЛГАРИЯ – КЛОН СВИЩОВ

Международна научна конференция

ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ИКОНОМИЧЕСКИТЕ НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ ПРЕЗ XXI ВЕК

Свищов, 22 ноември 2024 г.

Сборник с доклади

Конференцията е посветена на 80 години от създаването на Съюза на учените в България

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2024

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

СЪЮЗ НА УЧЕНИТЕ В БЪЛГАРИЯ – КЛОН СВИЩОВ

Международна научна конференция

ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ИКОНОМИЧЕСКИТЕ НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ ПРЕЗ XXI ВЕК

Свищов, 22 ноември 2024 г.

Сборник с доклади

Конференцията е посветена на 80 години от създаването на Съюза на учените в България

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2024

ПРОГРАМЕН КОМИТЕТ

Доц. д-р Марин Маринов – Ректор на СА „Д. А. Ценов“ – Свищов
Проф. д.б.н. Диана Петкова – Председател на Съюза на учените в България
Проф. д-р Атанас Атанасов – Зам. ректор „Научноизследователска дейност и развитие на кадрите“ на СА „Д. А. Ценов“
Доц. д-р Красимира Славева – Председател СУБ – клон Свищов

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ

Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Пепа Стойкова
Доц. д-р Любка Илиева
Гл. ас. д-р Зоя Иванова

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ

Председател:
Проф. д-р Атанас Атанасов
Членове:
Проф. д-р Анета Денева
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Пепа Стойкова
Доц. д-р Любка Илиева
Доц. д-р Пламен Петков
Доц. д-р Галина Чиприянова
Full Professor Carlos Coelho, PhD
Full Professor Jan Polowczyk, PhD
Full Professor Тадија Ђукић, PhD
Assoc. Prof. Tatiana Manasterska, PhD

НАУЧНИ СЕКРЕТАРИ

Доц. д-р Любка Илиева
Гл. ас. д-р Зоя Иванова
Гл. ас. д-р Асен Божиков

Публикуваните материали са рецензирани. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете.

ISBN 978-954-23-2522-2 - Печатно
ISBN 978-954-23-2523-9 - Онлайн

СЪДЪРЖАНИЕ

ИКОНОМИКС, ФИНАНСИ, ЗАСТРАХОВАНЕ, СОЦИАЛНО ДЕЛО

ОБЕКТ, ЦЕЛ И РЕЗУЛТАТИ ОТ НАУЧНИТЕ ИЗСЛЕДВАНИЯ НА СЪВРЕМЕННОТО НАЦИОНАЛНО СТОПАНСТВО
Проф. д.ик.н Росица Чобанова **7**

КОНЦЕПТУАЛНА РАМКА НА ЕНЕРГИЙНАТА СИГУРНОСТ
Проф. д-р Андрей Захариев, докт. Илиан Илчев **15**

PARALLEL ANALYSIS OF THE INVESTMENT ATTRACTIVENESS OF THE LARGE LISTED COMPANIES FROM THE TOURISM SECTOR
Prof. Stefan Simeonov, PhD, PhD student Alexey Gudev **22**

МОДЕЛЪТ ЗА АНАЛИЗ „ДЮ ПОНТ“ КАТО ВЪЗМОЖНОСТ ЗА ОЦЕНКА НА ДЕЙНОСТТА НА ЖИВОТОЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ДРУЖЕСТВА В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Венцислав Василев **32**

ЗА ЛИПСВАЩАТА ВРЪЗКА МЕЖДУ ДАНЪЧНАТА АВТОНОМНОСТ НА ОБЩИНИТЕ И МЕСТНАТА СТОПАНСКА АКТИВНОСТ
Доц. д-р Людмил Найденов **41**

ВЛИЯНИЕ НА НАРАСТВАЩАТА ПРОДЪЛЖИТЕЛНОСТ НА ЖИВОТ НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ ГРАЖДАНИ ВЪРХУ ДЪЛГОСРОЧНИТЕ ГРИЖИ
Доц. д-р Николай Нинов **49**

ПАЗАРНИ ОСОБЕНОСТИ НА ПРОМЯНАТА НА УЧАСТИЕТО НА ОСИГУРЕНИТЕ ЛИЦА ВЪВ ФОНДОВЕТЕ ЗА ДОПЪЛНИТЕЛНО ДОБРОВОЛНО ПЕНСИОННО ОСИГУРЯВАНЕ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Пламен Йорданов, гл. ас. д-р Маргарита Николова **58**

ПРОБЛЕМИ В РАЗВИТИЕТО НА ЗАСТРАХОВАНЕТО „КАСКО НА МПС“ НА БЪЛГАРСКИЯ ЗАСТРАХОВАТЕЛЕН ПАЗАР
Доц. д-р Румен Ерусалимов **66**

РОЛЯТА НА ВИСШЕТО ИКОНОМИЧЕСКО ОБРАЗОВАНИЕ ЗА ФОРМИРАНЕТО И ПОВИШАВАНЕТО НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНАТА ГРАМОТНОСТ
Гл. ас. д-р Анелия Панева **73**

АНАЛИТИЧЕН ПРЕГЛЕД НА ТОП 10 НА HEALTHTECH СТАРТЪПИТЕ В БЪЛГАРИЯ (СПОРЕД КЛАСАЦИИТЕ НА TRACXN)
Гл. ас. д-р Валентина Нинова 80

РАЗВИТИЕ И СЪСТОЯНИЕ НА ОСИГУРЯВАНЕТО В УНИВЕРСАЛЕН ПЕНСИОНЕН ФОНД В БЪЛГАРИЯ
Гл. ас. д-р Йордан Йорданов 91

ПАЗАРЪТ НА ТРУДА И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД УМЕНИЯТА НА РАБОТНАТА СИЛА
Гл. ас. д-р Таня Илиева 100

СТРЕС ТЕСТ НА ПУБЛИЧНИ ПРЕДПРИЯТИЯ ЧРЕЗ ALTMAN'S Z-SCORE МОДЕЛ
Ас. д-р Силвия Заркова 105

АНАЛИЗ НА СТРУКТУРАТА НА СОБСТВЕНИЯ КАПИТАЛ НА БАНКОВИЯ СЕКТОР В КОНТЕКСТА НА РЕГУЛАТОРНИТЕ ИЗИСКВАНИЯ БАЗЕЛ III
Д-р Беатрис Любенова 111

СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКИ ПАРАМЕТРИ НА ТРАНСПОРТНИЯ СЕКТОР - СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ
Докт. Васил Василев 123

ШОКОВИ ВЪЗДЕЙСТВИЯ НА ПАНДЕМИЯТА ВЪРХУ ОТРАСЛИ НА ИКОНОМИКАТА В БЪЛГАРИЯ И ЕС – ЕМПИРИЧНИ СВИДЕТЕЛСТВА
Докт. Горян Милев 131

ИКОНОМИЧЕСКИ ПОКАЗАТЕЛИ И ЕВОЛЮЦИЯ НА ДАНЪЧНАТА ОСНОВА В АГРАРНИЯ СЕКТОР В БЪЛГАРИЯ – ЕМПИРИЧНИ СВИДЕТЕЛСТВА
Докт. Ивайло Здравков 141

СЪСТОЯНИЕ НА ГЛОБАЛНИЯ ПАЗАР НА НЕДВИЖИМИ ИМОТИ - ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
Докт. Пламен Илиев 150

ИКОНОМИЧЕСКИ ОСНОВАНИЯ ЗА ДЪРЖАВНАТА НАМЕСА: МОДЕЛИ ЗА ИНТЕРВЕНЦИЯ И COVID-19
Докт. Станислав Младенов 159

РЕГИОНАЛНА КОНВЕРГЕНЦИЯ И ДИВЕРГЕНЦИЯ НА ЦЕНОВИТЕ РАВНИЩА НА НЕДВИЖИМИТЕ ИМОТИ В БЪЛГАРИЯ: ДИНАМИКА И ТЕНДЕНЦИИ
Докт. Цондю Цондев 169

СЧЕТОВОДСТВО, КОНТРОЛ, АНАЛИЗ, СТАТИСТИКА

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА СЧЕТОВОДНО ОТЧИТАНЕ НА СПЕЦИФИЧНИТЕ ПРИХОДИ В ПЕНСИОННООСИГУРИТЕЛНИТЕ ДРУЖЕСТВА
Проф. д-р Атанас Атанасов 183

NEAR-EXACT DISTRIBUTIONS AND FINITE FORM REPRESENTATIONS: PROBLEMS THEY CAN SOLVE
Full Professor, Ph.D. & Hab., Carlos A. Coelho 190

НОРМАТИВНАТА РЕГЛАМЕНТАЦИЯ ОТНОСНО ОПОВЕСТЯВАНЕТО НА НЕФИНАНСОВА ИНФОРМАЦИЯ КАТО ПРЕДПОСТАВКА ЗА НАДЕЖДНА ОЦЕНКА НА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ НА БАНКИТЕ
Доц. д-р Венцислав Вечев 198

SUSTAINABILITY REPORTING CHALLENGES IN THE CONTEXT OF CHANGES IN ACCOUNTING LEGISLATION
Assoc. Prof. Galina Chipriyanova, PhD,
Assoc. Prof. Mihail Chipriyanov, PhD 204

ПРОБЛЕМИ И ПЕРСПЕКТИВИ ПРИ ОБУЧЕНИЕТО ПО СЧЕТОВОДСТВО В СЪВРЕМЕННИТЕ УСЛОВИЯ
Доц. д-р Галя Иванова-Кузманова 211

ПРОБЛЕМИ ПРИ ОТЧИТАНЕ НА ПРИХОДИТЕ И РАЗХОДИТЕ ПО ДОГОВОРИ ЗА СТРОИТЕЛСТВО
Доц. д-р Диана Крумова 218

COMPARATIVE ANALYSIS OF FINANCIAL INCLUSION IN ROMANIA, BULGARIA, AND THE REPUBLIC OF MOLDOVA THROUGH THE FINANCIAL INCLUSION INDEX OF TRADITIONAL AND FINTECH SERVICES
Assoc. Prof. Eduard Hîrbu, PhD, Hîrbu Ana 226

ИКОНОМИЧЕСКИ РАЗЛИЧИЯ И НЕРАВЕНСТВА МЕЖДУ СЕВЕРНА И ЮЖНА БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Красимира Славева..... 235

СТАТИСТИЧЕСКИ АНАЛИЗ НА СЕЗОННИТЕ КОЛЕБАНИЯ В ПОСЕЩЕНИЯТА НА БЪЛГАРСКИ ГРАЖДАНИ В ЧУЖБИНА
Доц. д-р Пламен Петков, докт. Пламена Колева 247

ДОКЛАДВАНЕ НА УСТОЙЧИВОСТТА НА БИЗНЕСА – СЪДЪРЖАНИЕ И АКТУАЛНИ НАСОКИ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Доц. д-р Радосвета Кръстева-Христова 257

ПОЗИЦИОНИРАНЕ НА ПРИЕМА НА СТУДЕНТИ ПО АДМИНИСТРАЦИЯ И УПРАВЛЕНИЕ И ИКОНОМИКА ЗА УЧЕБНАТА 2023 – 2024 ГОДИНА В Р БЪЛГАРИЯ
доц. д-р Росица Колева 266

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА ОДИТОРСКИТЕ УСЛУГИ В УСЛОВИЯТА НА ДИГИТАЛНА ТРАНСФОРМАЦИЯ
Доц. д-р Силвия Костова 272

ОБЕЗЦЕНКА НА ВЗЕМАНИЯТА ОТ ПРОДАЖБИ В ПРЕДПРИЯТИЯТА
Доц. д-р Слави Генов 280

ВЛИЯНИЕ НА ДАНЪЧНИТЕ НЕСЪОТВЕТСТВИЯ ВЪРХУ ФИСКАЛНАТА СТАБИЛНОСТ
Гл. ас. д-р Жельо Желев 288

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ПОСЛЕДИЦИ ОТ ПРИЛАГАНЕТО НА МЕЖДУНАРОДНИЯ СТАНДАРТ ЗА ФИНАНСОВО ОТЧИТАНЕ 9 В МУЛТИНАЦИОНАЛНИТЕ КОРПОРАЦИИ: СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ
Гл. ас. д-р Кирил Димитров 296

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД ОБРАЗОВАНИЕТО ПО СЧЕТОВОДСТВО В КОНТЕКСТА НА ДИГИТАЛИЗАЦИЯТА
Гл. ас. д-р Ралица Данчева 302

НЕЗАВИСИМОСТТА НА ОДИТНИТЕ КОМИТЕТИ И ВЪТРЕШНИЯ ОДИТ В ПУБЛИЧНИЯ СЕКТОР В БЪЛГАРИЯ
Докт. Румен Гъбов 308

АНАЛИЗ НА КЛЮЧОВИ АСПЕКТИ ОТ ОРГАНИЗАЦИОННАТА СТРУКТУРА НА НАЦИОНАЛНИЯ СТАТИСТИЧЕСКИ ИНСТИТУТ
Докт. Цветозария Гатева 316

МЕНИДЖМЪНТ, МАРКЕТИНГ, МЕЖДУНАРОДНИ ОТНОШЕНИЯ, ПЛАНИРАНЕ, ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ

DIGITAL THREAT ANALYSIS
Professor Serghei Ohrimenco DSc, Associate Professor Lucia Gujuman, PhD, Valeriu Cernei 329

ДИГИТАЛИЗАЦИЯ НА ПОДБОРА НА ЧОВЕШКИ РЕСУРСИ В БЪЛГАРСКИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ
Проф. д-р Галина Захариева, докт. Маргарита Николова 336

GENERATION Z IN POLAND AND BULGARIA: CORE VALUES AND LIFE PRIORITIES
Prof. UEP. dr hab. Dariusz Nowak, Assist. Prof. Aleksandar Lichev, PhD, Szymon Nowak..... 344

СЪВРЕМЕННОТО УПРАВЛЕНИЕ НА МАРКЕТИНГОВИЯ ПЕРСОНАЛ – СПЕЦИФИКА И ПРОБЛЕМНИ АСПЕКТИ
Доц. д-р Ваня Григорова 352

ИНТЕЛИГЕНТНА СПЕЦИАЛИЗАЦИЯ И РАБОТА В МРЕЖИ
Доц. д-р Евелина Парашкевова, Доц. д-р Маргарита Шопова..... 360

POSITIVE ASPECTS AND CHALLENGES OF GENERATIVE ARTIFICIAL INTELLIGENCE APPLICATIONS
Assoc. Prof. Natalia Marinova, PhD..... 368

УСТОЙЧИВО ВНЕДРЯВАНЕ НА ОБУЧЕНИЕ ПО ПРОЕКТ №: 2022-1-BG01-KA220-VET-000089399 „ПРЕДОСТАВЯНЕ НА ВЪЗМОЖНОСТ НА МСП В СЕКТОРА ХОРЕКА ЗА ЕФЕКТИВНО УСВОЯВАНЕ НА ЗНАНИЯ И ИНСТРУМЕНТИ ЗА ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ (HORECA 5.0)“
Доц. д-р Христо Сирашки..... 375

ИНТЕРЕСИ И МОТИВАЦИОННИ НАГЛАСИ ПРЕЗ ПОГЛЕДА НА МЕНИДЖЪРА
Гл. ас. д-р Десислава Алексиева..... 382

РОЛЯТА НА СОЦИАЛНИТЕ МЕДИИ В СЪВРЕМЕННАТА ИКОНОМИКА: ПЕРСПЕКТИВИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ЗА БИЗНЕСА
Гл. ас. д-р Кремена Маринова-Костова 388

ОСОБЕНОСТИ НА МЕЖДУЛИЧНОСТНИТЕ КОНФЛИКТИ В ОРГАНИЗАЦИИТЕ И ТЯХНОТО РАЗРЕШАВАНЕ
Гл. ас. д-р Милен Динков..... 396

СЪЩНОСТ И ОСНОВНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ОТВОРЕНИТЕ ИНОВАЦИИ
Гл. ас. д-р Юлиян Господинов..... 404

ИЗКУСТВЕНИЯТ ИНТЕЛЕКТ В УПРАВЛЕНИЕТО НА ПЪТЯ НА КЛИЕНТА
Ас. д-р Стелиана Василева 412

PROTECTION OF DOCUMENT-CENTRIC SYSTEMS FROM DIGITAL THREATS
Assistant Ghenadie Belinschi 420

ИМПЛЕМЕНТИРАНЕ НА ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ В ГЪВКАВА МЕТОДОЛОГИЯ (SCRUM) НА УПРАВЛЕНИЕ НА ПРОЕКТИ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ
Д-р Андрей Йорданов 426

ИКОНОМИКА НА ОТРАСЛИТЕ

УСТРОЙСТВО НА ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ ТЕРИТОРИИ – ОСОБЕНОСТИ, РЕГЛАМЕНТИ, ПРОБЛЕМИ
Проф. д-р Гена Велковска 437

КОНЦЕПТУАЛЕН МОДЕЛ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКИТЕ ТЕРИТОРИИ В БЪЛГАРИЯ
Проф. д-р Марина Николова..... 446

AN ANALYSIS OF THE CURRENT STATE AND DEVELOPMENT CHALLENGES OF RETAIL AND WHOLESALE BUSINESSES IN UKRAINE
Prof., Doctor of Economics, Olena Khadzhynova, Assoc. Prof., Candidate of Economic Sciences, Larysa Kapranova, Ph. D., Roman Sharanov 456

НЯКОИ ПРАВНИ И ПРАКТИЧЕСКИ АСПЕКТИ ПРИ МЕНИДЖМЪНТА НА СТОПАНСКИТЕ ДВОРОВЕ
Доц. д-р Валери Велковски..... 462

ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ЕВРОПЕЙСКИЯ АГРАРЕН СЕКТОР
Доц. д-р Виолета Блажева **473**

ЕКО-ЕФЕКТИВНИ СТРАТЕГИИ
Доц. д-р Елена Йорданова **478**

INNOVATION AND INDUSTRY 5.0 – SOME CONNECTIONS AND OPPORTUNITIES
Assoc. Prof., Iskra Panteleeva, PhD **483**

OPPORTUNITIES FOR INDUSTRIAL BUSINESS DEVELOPMENT THROUGH TECHNOLOGICAL INNOVATIONS
Assoc. Prof. Iskra Panteleeva, PhD, PhD Student Kalin Borisov **491**

ПРОМОТИРАНЕ НА ТУРИСТИЧЕСКАТА ДЕСТИНАЦИЯ ЧРЕЗ ДИГИТАЛНИ ИНОВАЦИИ
Доц. д-р Любка Илиева **499**

ЛОГИСТИЧНОТО ПОВЕДЕНИЕ НА ФИРМАТА, ОРГАНИЗА-ЦИОННАТА ИДЕНТИФИКАЦИЯ И ПРЕДПРИЕМАЧЕСКАТА АКТИВНОСТ НА БЪЛГАРСКИТЕ ПИВОВАРНИ ПРЕДПРИЯТИЯ
Доц. д-р Сергей Найденов **506**

ПРОУЧВАНЕ НА РЕЛАЦИЯТА МЕЖДУ ДИГИТАЛНИТЕ УМЕНИЯ ЗА ПАЗАРУВАНЕ И РАЗПОЛАГАЕМИТЕ ДОХОДИ НА ПОТРЕБИТЕЛИТЕ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Симеонка Петрова **516**

ИКОНОМИЧЕСКАТА СОЦИОЛОГИЯ В КОНТЕКСТА НА ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД ИКОНОМИЧЕСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ ПРЕЗ 21 ВЕК
Гл. ас. д-р Ваня Ганева **522**

TRANSFORMATION OF CONSUMER ONLINE PURCHASING BEHAVIOUR IN THE EUROPEAN UNION
Head Assist. Prof. Zoya Ivanova, PhD **529**

METHODS FOR GENERATING INNOVATIONS IN BULGARIAN ENTERPRISES
Head Assist. Prof. Ivaylo Kostov, Ph.D. **537**

РОЛЯ НА ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВОТО ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКИЯ ТУРИЗЪМ
Гл. ас. д-р Павлин Павлов 545

БАРИЕРИ ПРЕД ОТВОРЕНИТЕ ИНОВАЦИИ В МАЛКИТЕ И СРЕДНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ
Докт. Виктор Маринов 551

HUMAN RESOURCES IN THE AGE OF DIGITALIZATION
PhD Student Denitsa Gharkova-Zaharieva 557

ПАЗАРНИ ОСОБЕНОСТИ НА ПРОМЯНАТА НА УЧАСТИЕТО НА ОСИГУРЕНИТЕ ЛИЦА ВЪВ ФОНДОВЕТЕ ЗА ДОПЪЛНИТЕЛНО ДОБРОВОЛНО ПЕНСИОННО ОСИГУРЯВАНЕ В БЪЛГАРИЯ

Доц. д-р Пламен Йорданов[1]
Гл. ас. д-р Маргарита Николова[2]

Резюме: *Обект на изследване е допълнителното пенсионно осигуряване в България, а предмет – участието на лицата във фондове за допълнително доброволно пенсионно осигуряване. Целта на разработката е да бъде характеризирано прехвърлянето на лицата между фондовете за допълнително доброволно пенсионно осигуряване в контекста на пазарните позиции на пенсионноосигурителните дружества. Използвани са теоретико-методологически постановки, нормативна уредба и статистическа информация за периода 2018 – 2023 г.*

Ключови думи: *допълнително доброволно пенсионно осигуряване, промяна на участието във фондовете за допълнително доброволно пенсионно осигуряване, концентрация на пазара на допълнително доброволно пенсионно осигуряване.*
JEL: G23.
DOI: https://doi.org/10.58861/tae.pcesetfc.2024.7

MARKET SPECIFICS OF THE CHANGE IN THE PARTICIPATION OF INSURED PERSONS IN THE SUPPLEMENTARY VOLUNTARY PENSION INSURANCE FUNDS IN BULGARIA

Assoc. Prof. Plamen Yordanov, PhD
Head Assist. Prof. Margarita Nikolova, PhD

Abstract: *The research area of the study is the supplementary pension insurance in Bulgaria. The research problem is the participation of individuals in supplementary voluntary pension insurance funds. The study aims to characterize the transfer of people between supplementary voluntary pension insurance funds in the context of the market positions of pension insurance companies. Theoretical and methodological statements, regulatory framework and statistical information for the period 2018 – 2023 are used.*

[1] *p.yordanov@uni-svishtov.bg* , СА „Д. А. Ценов“ – Свищов.
[2] *m.i.nikolova@uni-svishtov.bg* , СА „Д. А. Ценов“ – Свищов.

Key words: *supplementary voluntary pension insurance, change in participation in supplementary voluntary pension insurance funds, concentration on the market of supplementary voluntary pension insurance.*

JEL: G23.

DOI: https://doi.org/10.58861/tae.pcesetfc.2024.7

1. **Въведение**

Прехвърлянето на осигурените лица между фондовете за допълнително доброволно пенсионно осигуряване (ДДПО) в немалка степен е показателно за особеностите на пазарното търсене на допълнителна пенсионноосигурителна защита. Нормално е то да бъде мотивирано от желанието за гарантиране на допълнителни доходи при пенсиониране, и едновременно с това да бъде съобразено както с личните финансови възможности, така и с институционалните рамки на инвестиционния процес, предлагани от пенсионноосигурителните дружества (ПОД) при управление на натрупаните осигурителни вноски и активи.

Правото на избор за промяна на участието и прехвърлянето на средствата по индивидуалните партиди на лицата от един в друг фонд за ДДПО е разписано в текстове на Кодекса за социално осигуряване (КСО). Логично е този процес да бъде обусловен от гарантирания достъп и личната икономическа интерпретация на информацията за дейността и постигнатите резултати (пазарен дял, доходност и др.), регулярно оповестявана от ПОД.

В рамките на ограниченията за обем, настоящата разработка насочва вниманието към обусловеността на прехвърлянето на лица и средства между фондовете за ДДПО от пазарните позиции на управляващите ПОД, установени през предходната година, в опит да се характеризират ефектите върху концентрацията на пазара на допълнителна доброволна пенсионноосигурителна защита.

2. Прехвърляне на лица и средства между фондовете за ДДПО през периода 2019 – 2023 г.

Информация за параметрите на прехвърлянето на лица и средства между фондовете за ДДПО през периода 2019 – 2023 г., както и за пазарните позиции и постигнатата номинална годишна доходност на съответните ПОД през всяка предходна година (за периода 2018 – 2022 г.) е представена в Таблица 1.

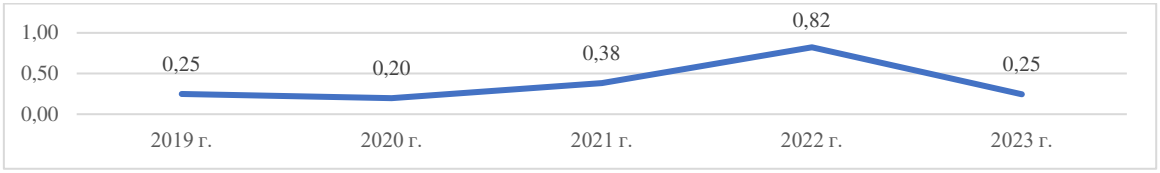
Общият брой на лицата, променили участието си в друг фонд за ДДПО през периода 2019 – 2023 г. се променя от 1584 през 2019 г. до 1273 през 2020 г., 2462 през 2021 г., 5294 през 2022 г. и отново 1584 през 2023 г. и, като цяло, остава незначителен на фона на общия брой на осигурените във фонд за ДДПО лица.

Таблица 1. Промяна на участието на осигурени лица във фондове за ДДПО през периода 2019 – 2023 г.

Фонд за ДДПО	2019 г.			2020 г.			2021 г.			2022 г.			2023 г.		
	Доходност (р. 1), пазарен дял полица (р. 2) и активи (р. 3) предх. година, %	Напуснали лица (р. 1) и средства (лв.) – общ (р. 2) и среден размер (р. 3)	Привлечени лица (р. 1) и средства (лв.) – общ (р. 2) и среден размер (р. 3)	Доходност (р. 1), пазарен дял полица (р. 2) и активи (р. 3) предх. година, %	Напуснали лица (р. 1) и средства (лв.) – общ (р. 2) и среден размер (р. 3)	Привлечени лица (р. 1) и средства (лв.) – общ (р. 2) и среден размер (р. 3)	Доходност (р. 1), пазарен дял полица (р. 2) и активи (р. 3) предх. година, %	Напуснали лица (р. 1) и средства (лв.) – общ (р. 2) и среден размер (р. 3)	Привлечени лица (р. 1) и средства (лв.) – общ (р. 2) и среден размер (р. 3)	Доходност (р. 1), пазарен дял полица (р. 2) и активи (р. 3) предх. година, %	Напуснали лица (р. 1) и средства (лв.) – общ (р. 2) и среден размер (р. 3)	Привлечени лица (р. 1) и средства (лв.) – общ (р. 2) и среден размер (р. 3)	Доходност (р. 1), пазарен дял полица (р. 2) и активи (р. 3) предх. година, %	Напуснали лица (р. 1) и средства (лв.) – общ (р. 2) и среден размер (р. 3)	Привлечени лица (р. 1) и средства (лв.) – общ (р. 2) и среден размер (р. 3)
„Доверие“	-4,24	302	603	4,99	291	505	2,51	803	999	5,49	1251	1355	-12,31	254	374
	23,10	652293,00	2379509,00	22,53	655986,00	1370870,00	22,35	2898264,00	3603230,00	22,32	4925133,00	3840311,00	22,11	899337,00	1111853,00
	13,85	2159,91	3946,12	13,27	2254,25	2714,59	13,43	3609,30	3606,84	13,16	3936,96	2834,18	12,38	3540,70	2972,87
„Съгласие“	0,72	104	356	2,91	113	216	1,84	219	207	8,73	288	174	2,48	146	195
	8,18	275375,00	926849,00	8,08	275973,00	573668,00	7,96	738603,00	685051,00	7,68	818217,00	626525,00	7,54	472888,00	807585,00
	7,98	2647,84	2603,51	7,63	2442,24	2655,87	7,52	3372,62	3309,43	7,13	2841,03	3600,72	7,74	3238,96	4141,46
„ДСК-Родина“	-5,62	90	84	9,25	108	101	3,05	98	147	4,90	104	57	-12,74	77	44
	16,79	235915,00	390901,00	18,12	143971,00	616755,00	19,02	401667,00	969359,00	19,01	205523,00	277127,00	18,57	270330,00	456232,00
	10,19	2621,28	4653,58	10,45	1333,06	6106,49	10,55	4098,64	6594,28	11,22	1976,18	4861,88	11,06	3510,78	10368,91
„Алианц България“	-6,16	429	301	6,92	316	193	1,88	593	287	6,10	2553	298	-10,55	781	231
	34,27	1600186,00	567446,00	33,57	1119708,00	398638,00	33,12	3190014,00	1015290,00	33,02	12583733,00	1036143,00	32,82	4130387,00	740926,00
	45,32	3730,04	1885,20	45,90	3543,38	2065,48	45,36	5379,45	3537,60	45,75	4929,00	3476,99	44,09	5288,59	3207,47
„ОББ“	-5,00	125	126	7,57	118	199	2,06	524	772	7,06	831	1298	-11,49	194	157
	6,44	356731,00	667181,00	6,57	293510,00	345752,00	6,54	1805189,00	3146787,00	6,93	2409864,00	5261431,00	7,05	880759,00	676950,00
	13,20	2853,85	5295,09	13,60	2487,37	1737,45	14,03	3445,02	4076,15	13,86	2899,96	4053,49	14,14	4539,99	4311,78
„ЦКБ - Сила“	0,16	413	51	4,63	244	47	3,38	140	36	7,00	163	54	1,17	84	47
	8,77	1821326,00	118153,00	8,74	773088,00	168735,00	8,66	389256,00	150362,00	8,72	571339,00	213592,00	8,67	283367,00	304293,00
	8,09	4409,99	2316,73	7,87	3168,39	3590,11	7,84	2780,40	4176,72	7,70	3505,15	3955,41	8,43	3373,42	6474,32
„Бъдеще“	-0,49	22	23	2,62	42	3	1,03	49	7	7,18	60	2048	-5,26	26	525
	0,64	13165,00	87453,00	0,62	164717,00	12447,00	0,60	116339,00	18285,00	0,58	120923,00	10450931,00	1,11	63542,00	2928315,00
	0,24	598,41	3802,30	0,23	3921,83	4149,00	0,21	2374,27	2612,14	0,18	2015,38	5102,99	1,02	2443,92	5577,74
„Топлина“	-1,02	36	22	5,18	34	8	2,64	16	3	3,42	36	1	-4,10	15	3
	1,73	80478,00	40807,00	1,70	63236,00	18693,00	1,68	32082,00	8471,00	1,67	100794,00	9886,00	1,69	29636,00	7981,00
	1,01	2235,50	1854,86	0,97	1859,88	2336,63	0,99	2005,13	2823,67	0,93	2799,83	9886,00	0,96	1975,73	2660,33
„ПОИ“	-7,02	63	18	2,72	7	1	-3,42	20	4	7,67	8	5	-5,16	5	6
	0,08	189491,00	46661,00	0,07	18078,00	2711,00	0,07	36809,00	11387,00	0,07	27900,00	24551,00	0,07	24742,00	12783,00
	0,12	3007,79	2592,28	0,08	2582,57	2711,00	0,07	1840,45	2846,75	0,07	3487,50	4910,20	0,07	4948,40	2130,50
„ДаллБогг: Живот и Здраве“	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	0	4	x	2	2
	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	0,00	22928,00	0,37	1400,00	9470,00
	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	5732,00	0,11	700,00	4735,00
Общо	-4,56		1584	6,48		1273	2,23		2462	6,25		5294	-9,03		1584
	x		5224960,00	x		3508268,00	x		9608223,00	x		21763425,00	x		7056388,00
	x		3298,59	x		2755,91	x		3902,61	x		4110,96	x		4454,79

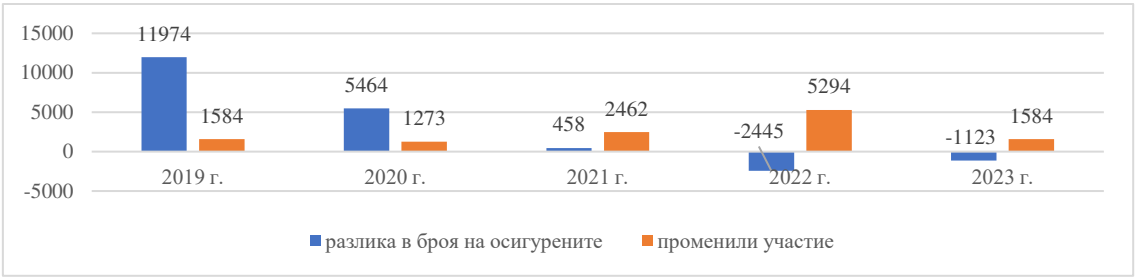
Забележка: В таблицата са посочени обявените стойности на номиналната доходност от отделните фондове за ДДПО и обявената немодифицирана претеглена доходност за съответната година.

Делът на променилите участието си лица спрямо общия брой на осигурените лица през периода се променя от 0,25% през 2019 г. до 0,20%, през 2020 г., 0,38% през 2021 г., 0,82% през 2022 г. и отново 0,25% през 2023 г. (Фигура 1). Броят на променилите участието си във фонд за ДДПО лица в началото на периода (2019 г. и 2020 г.) е по-малък от разликата между общия брой на осигурените във фонд за ДДПО лица, отчетени в края спрямо началото на съответната година. През 2022 г. и 2023 г., при регистрирани отрицателни разлики в общия брой на осигурените лица, броят на променилите участието си във фонд за ДДПО лица е, съответно, 5294 и 1584 (Фигура 2).

Фигура. 1. Лица с променено участие спрямо общ брой на осигурените лица във фонд за ДДПО, 2019 – 2023 г., %

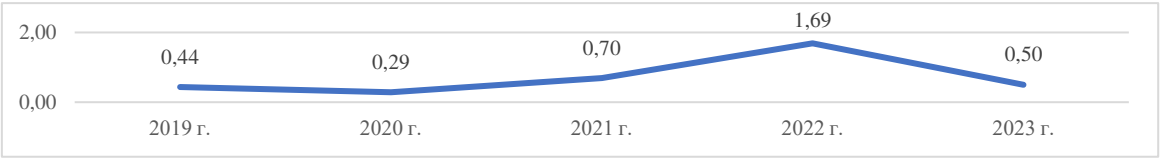
Източник: Изчисления на авторите по данни на КФН (Осигурителна дейност/Статистика и анализи).

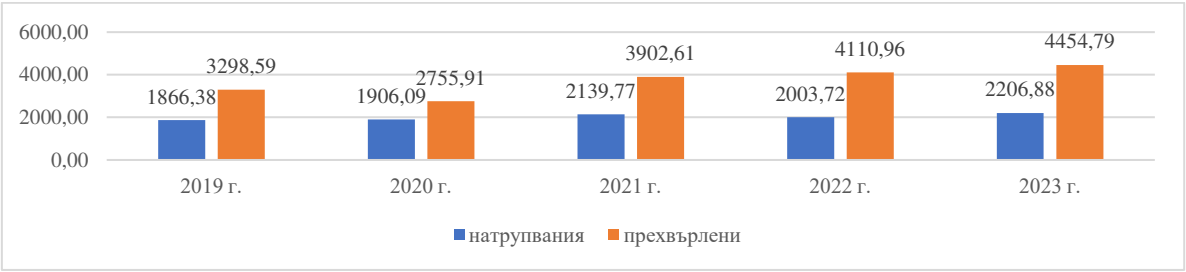
Фигура. 2. Лица с променено участие и изменение на общия брой на осигурените лица във фонд за ДДПО, 2019 – 2023 г.

Източник: Изчисления на авторите по данни на КФН (Осигурителна дейност/Статистика и анализи).

Общият размер на прехвърлените средства през периода 2019 – 2023 г. се променя от 5 224 960 лв. през 2019 г. до 3 508 269 лв. през 2020 г., 9 608 222 лв. през 2021 г., 21 763 425 лв. през 2022 г. и 7 056 388 лв. през 2023 г., но остава незначителен спрямо размера на управляваните нетни активи през съответната година – 0,44% през 2019 г., 0,29% през 2020 г., 0,70% през 2021 г., 1,69% през 2022 г. и 0,50% през 2023 г. (Фигура 3). Средният размер на прехвърлените средства на едно лице обаче през целия период чувствително превишава средния размер на натрупванията по партидите на осигурените лица (Фигура 4).

Фигура. 3. Общ размер на прехвърлените средства спрямо размер на нетните активи на фондовете за ДДПО, 2019 – 2023 г., %
Източник: Изчисления на авторите по данни на КФН (Осигурителна дейност/Статистика и анализи).

Фигура. 4. Среден размер на прехвърлените средства и на натрупванията по индивидуалните партиди във фондовете за ДДПО, 2019 – 2023 г., лв.
Източник: Изчисления на авторите по данни на КФН (Осигурителна дейност/Статистика и анализи)

Най-голям общ брой на лицата, напуснали и прехвърлени в друг фонд за ДДПО през периода 2019 – 2023 г. е регистриран по отношение на ДПФ „Алианц България“ (4672 лица), а най-малък – по отношение на ДПФ „Пенсионноосигурителен институт“ (103 лица) и ДПФ „ДаллБогг: Живот и Здраве“ (2 лица, но само през 2023 г.). Най-голям общ брой на лицата, привлечени от друг фонд за ДДПО през периода 2019 – 2023 г. е регистриран по отношение на ДПФ „Доверие“ (3836 лица), а най-малък – по отношение на ДПФ „Пенсионноосигурителен институт“ (34 лица) и ДПФ „ДаллБогг: Живот и Здраве“ (6 лица, но само през 2022 г. и 2023 г.). Най-голямата положителна разлика между броя на прехвърлените от и във друг фонд за ДДПО лица през периода 2019 – 2023 г. е регистрирана по отношение на ДПФ „Бъдеще“ (2407 лица), а най-голямата отрицателна разлика (-3362 лица) – по отношение на ДПФ „Алианц България“ (Таблица 2).

В известно противоречие с икономическата логика, оповестената постигната доходност при управление на активите на фондовете за ДДПО очевидно не е основен фактор, мотивиращ прехвърлянето на осигурените лица. През всяка от годините на периода 2019 – 2023 г. за нито един от фондовете, оповестили най-високата и най-ниската доходност през предходната година, не са установени, съответно, най-голям брой на привлечените от друг фонд лица и най-голяма положителна разлика между броя на привлечените и напусналите лица и най-голям брой на напусналите от друг фонд лица и най-голяма отрицателна разлика между броя на привлечените и напусналите лица (Таблица 3).

Таблица 2. Общ брой на лицата с променено участие от един в друг фонд за ДДПО през периода 2019 – 2023 г.

Фонд за ДДПО	Напуснали	Привлечени	Изменение
„Доверие“	2901	3836	935
„Съгласие“	870	1148	278
„ДСК-Родина“	477	433	-44
„Алианц България“	4672	1310	-3362
„ОББ“	1792	2552	760
„ЦКБ - Сила“	1044	235	-809
„Бъдеще“	199	2606	2407
„Топлина“	137	37	-100
„ПОИ“	103	34	-69
„ДаллБогг: Живот и Здраве“	2	6	4

Източник: Изчисления по данни на КФН (Осигурителна дейност/Статистика и анализи).

Таблица 3. Фондове за ДДПО с най-голяма разлика между привлечени и напуснали лица, с най-голям брой на привлечените и напусналите лица и с оповестена най-висока и най-ниска постигната доходност през предходната година през периода 2019 – 2023 г.

	2019 г.	2020 г.	2021 г.	2022 г.	2023 г.
Положителна разлика между броя на прехвърлените лица	„Доверие“	„Доверие“	„ОББ“	„Бъдеще“	„Бъдеще“
Брой привлечени от друг фонд	„Доверие“	„Доверие“	„Доверие“	„Бъдеще“	„Бъдеще“
Най-висока доходност - предходна година	„Съгласие“	„ДСК-Родина“	„ЦКБ - Сила“	„Съгласие“	„Съгласие“
Отрицателна разлика между броя на прехвърлените лица	„ЦКБ - Сила“	„ЦКБ - Сила“	„Алианц България“	„Алианц България“	„Алианц България“
Брой преминали в друг фонд	„Алианц България“	„Алианц България“	„Доверие“	„Алианц България“	„Алианц България“
Най-ниска доходност - предходна година	„ПОИ“	„Бъдеще“	„ПОИ“	„Топлина“	„ДСК-Родина“

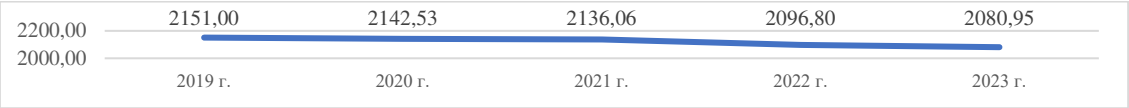
Източник: Изчисления по данни на КФН (Осигурителна дейност/Статистика и анализи).

3. Ефекти върху концентрацията на пазара на ДДПО

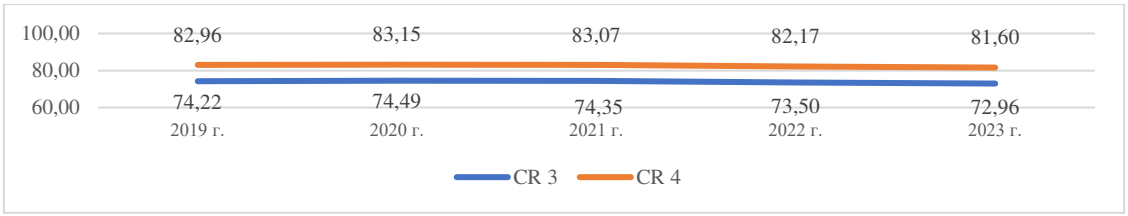
Оценката на пазарната концентрация е извършена въз основа на стойностите на показателите Индекс на Херфиндал - Хиршман (HHI) и коефициент на концентрация (CR_3 и CR_4), установени за използване при извършване на анализ на осигурителния пазар (Методика за извършване на проучване и определяне на пазарното положение на предприятията на съответния пазар). Изчисленията са направени въз основа на пазарните дялове на фондовете за ДДПО по осигурени лица и по размер на нетните активи, оповестени към края на съответната година, формирани както под влияние на прехвърлянията на вече осигурени лица, така и под влияние на включването на нови осигурени лица. Резултатите показват следното:

- Стойността на HHI, установен въз основа на пазарните дялове по осигурени лица през периода 2019 – 2023 г. намалява от 2151,00 през 2019

г. до 2080,95 през 2023 г., но пазарът остава слабо конкурентен и с високо ниво на концентрация (Фигура 5). Леко намаление се установява и по отношение стойностите на показателите CR_3 и CR_4 (изчислени въз основа на пазарните дялове по осигурени лица), съответно от 74,22 през 2019 г. до 72,96 през 2023 г. и от 82,96 през 2019 г. до 81,60% през 2023 г. Стойностите на показателя CR_3 характеризират пазара като слабо конкурентен с високо ниво на концентрация, докато стойностите на показателя CR_4, макар и близки до горната граница на установения диапазон, свидетелстват за сравнително конкурентен пазар със средно ниво на концентрация (Фигура 6);

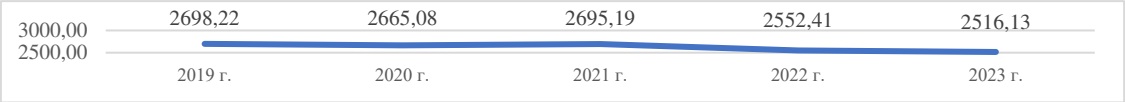

Фигура. 5. Индекс на Херфиндал - Хиршман (HHI), изчислен въз основа на пазарен дял по осигурени лица във фондовете за ДДПО, 2019 – 2023 г.
Източник: Изчисления на авторите по данни на КФН (Осигурителна дейност/Статистика и анализи)

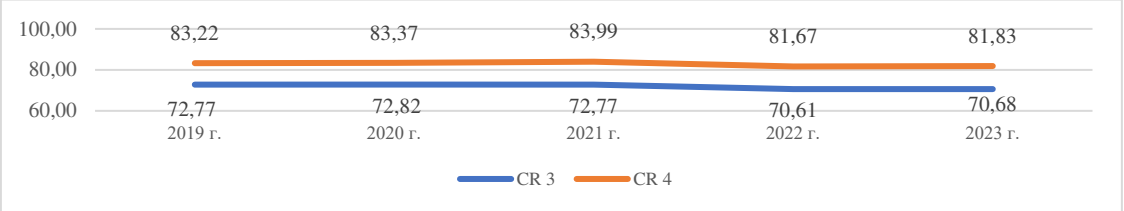
Фигура 6. Коефициент на концентрация (CR3 и CR4), изчислен въз основа на пазарен дял по осигурени лица във фондовете за ДДПО, 2019 – 2023 г.
Източник: Изчисления на авторите по данни на КФН (Осигурителна дейност/Статистика и анализи)

- Стойността на HHI, установен въз основа на пазарните дялове по размер на нетните активи през периода 2019 – 2023 г. намалява от 2698,22 през 2019 г. до 2516,13 през 2023 г., но пазарът остава слабо конкурентен и с високо ниво на концентрация (Фигура 7). Намаление се установява и по отношение стойностите на показателите CR_3 и CR_4 (изчислени въз основа на пазарните дялове по размер на активите), съответно от 72,77 през 2019 г. до 70,68 през 2023 г. и от 83,22 през 2019 г. до 81,83% през 2023 г. Стойностите на показателя CR_3, макар и доближаващи се до долната граница на установения диапазон, характеризират пазара като слабо конкурентен с високо ниво на концентрация, докато стойностите на показателя CR_4 свидетелстват за сравнително конкурентен пазар със средно ниво на концентрация (Фигура 8).

Фигура. 7. Индекс на Херфиндал - Хиршман (HHI), изчислен въз основа на пазарен дял по нетни активи на фондовете за ДДПО, 2019 – 2023 г.

Източник: Изчисления на авторите по данни на КФН (Осигурителна дейност/Статистика и анализи)

Фигура 8. Коефициент на концентрация (CR3 и CR4), изчислен въз основа на пазарен дял по нетни активи на фондовете за ДДПО, 2019 – 2023 г.

Източник: Изчисления на авторите по данни на КФН (Осигурителна дейност/Статистика и анализи)

4. Заключение

Така изложената информация е показателна за развитието и състоянието на пазара на ДДПО в България. Разликите в стойностите на показателите за оценка на пазарната концентрация, изчислени въз основа на пазарните дялове по размер на нетните активи спрямо стойностите на същите показатели, но изчислени въз основа на пазарните дялове по брой на осигурените лица, е отражение както на особеностите на инвестиционния процес, така и на индивидуалните финансови параметри на участието в осигуряването.

Прехвърлянето на осигурени лица и средства между фондовете за ДДПО не е съобразено изцяло с пазарната логика, принципно отдаваща приоритет при вземане на решение на постигнатата доходност при управление на акумулираните активи, без, поне към момента, да влияе съществено върху пазарната концентрация. Това налага вниманието да бъде насочено към задълбочен анализ на мотивацията на осигурените лица, в резултат от което да бъде установен комплексът от въздействащи фактори като основа на работещ механизъм за управление на персоналното поведение на пазара на ДДПО в България.

Използвани източници

Методика за извършване на проучване и определяне на пазарното положение на предприятията на съответния пазар. (н.д.). Извлечено от Комисия за защита на конкуренцията/Нормативна уредба/Концентрации: https://www.cpc.bg/legislation?tag=466k0j97ycebmtesa7h57j29x9&page=1

Осигурителна дейност/Статистика и анализи. (н.д.). Извлечено от Комисия за финансов надзор: https://www.fsc.bg/osiguritelna-deynost/statistika/statistika-i-analizi/